

A v é g s z ó.

Íme Tisza Kálmán!

Van-e, a ki még bizni tud benne? Van-e, a ki képesnek tartja őt, hogy a mai válságos helyzetben révbe kormányozhassa a hazát? Van-e, a ki még tünődni tud a fölött, hogy: ki jön utána?

Nem nyitott könyv-e egész multja? — És lehet-e valakinek ilyen mult után — jövője?

* * *

Mire vár még e nemzet? mit tegyen még vele Tisza Kálmán?

Nem hullott-e már le eléggé az álarcz?

Nem látnak-e még most sem a Tisza Kálmán arczából a Tisza Kálmán lelkébe?

S a mit ott látnak, az még mindig biztató? még mindig reményre keltő?

Vagy azt várja a nemzet, míg Tisza Kálmán maga csömörlik meg önmagától, s kezeit kezdi majd mosni, nem mint Pilátus, hanem mint Lady Mackbeth?

* * *

Ha így van, akkor nincs hátra más, mint magára Tisza Kálmánra apellálni: mint apellált egykor gróf Széchenyi István Kossuth Lajosra magára. De ha Széchenyi szózata nem illett, s nem volt mindenben találó Kossuthra, tegyük Kossuth nevé helyébe a Tisza nevét, s egészen illeni fog. Ime!

»S ön Tisza, ön, kit én nemcsak hazaszerető s becsületes, de jószívü embernek is szeretek hinni, ki előtt az erény nem üres hang, nem egyedül fényüzési függczimer, ön mit fog érezni, ha csakugyan mégis esetem rajza igaznak fogna mutatkozni, és ön, ki már annyiszor kiábrándult — s erre untig oka is volt, — elvégre még a körül is kibontakoznék azon édes illusióiból, melyek önt most még mindig sötétben tartják, hogy:

»Midőn státusbölcsességgel hitte magát tele lenni, csak phantasiával s önhittséggel volt saturálva.«

»Midőn próphétának tartotta magát, nemcsak nem látott semmit is előre, de még a fennforgó legegyszerűbb eseményeket sem bírta látni tisztán, s miglen teremtoi illusiókban ringatta magát, nem volt soha is egyéb, mint inditványozó és projectáns, ki mindent kezd és mindenbe beleviszi a könnyen hívőket, egyet s mást egy kis ideig fenntartani tán képes, de bevégezni semmit sem tud.«

»Midőn másokat akart vezetni, még saját magát sem bírta kormányozni gyakorlatilag.«

»Midőn új politikai Messiásnak, egy mélyen beható státusbölcsnek hitte magát, soha sem birt magasabbra emelkedni.«

»Midőn népeket gondolt boldogítani, zúgprókátorként szerencsétlenségükre csak felizgatójuk volt,« s hogy ekkép:

»Midőn honunk constitutióját rendezni, szilárdítani vélte, végkép zavarba bonyolítá azt; szabadság terjesztése helyett, mi bálványá volt, szolgálta állapotba sülyeszté a hazát; nemzetiségünket pedig, mely, bárki mit mond is, egyedüli garantiája szabadabb institutióinknak, s azon egyedüli regenerationális szikra, mely bennünk létezik, nem készakarva tán, megengedjük, végkép elejtette lábáról; és ehez képest

»Még azon illusióban is, mikor azt hitte, legalább kötelességét fogja teljesíteni, csalatkozott, mert működése több kárt okozott, mint hajtott volna hasznot, és idétlenségek elkövetése korántsem kötelességteljesítés még.«

Igy apellált gróf Széchenyi István magára Kossuth Lajosra.

És ha az analogia vakmerő és szerénytelen, van talán mentsége.

Igaz, hogy én nem vagyok Széchenyi, de Tisza Kálmán se Kossuth Lajos.

* * *

Tehát apellálunk magára Tiszára!

Nézzen körül! »Csöndes nyugodt a walesi tartomány.«

A koldussá tett nemzet rabszolga lesz. A rabszolga gyáva és engedelmes. A nyomor tárt karokkal várja a corruptiót. A félelem fejet hajt a hatalomnak. Biztos lehet benne, hogy ha tovább is a hatalomvágy vezérli, a nemzet fölött könnyü győzelme lehet. Pénzzel, hivatalos pressióval újra megcsinálhatja a mameluk többsé-

get magának. Segíteni fog talán neki a szélsőbal is. Egyszer már segítette. — Borzadjon meg e képtől!

*

E hazának balvégzete volt az, hogy Tisza Kálmán le tudta győzni ellenfeleit: Tisza Kálmán ezért csak egy módon kárpótolhatná a hazát. Azzal, ha legyőzi végre — önmagát.

Gondolja meg: mi tartja őt a hatalom polczán már is?

Austria érdeke, hogy Magyarországot kifoszsa. Andrassy Gyula muszkaszövetségi politikája.

Alulról pedig a vakok bizalma, a gyávák félelme és a gonoszok önzése.

Mit akar ezekkel? hova fog jutni ezekkel?

*

Ha csak egy pillanatra föltámad benne az objektivitás, lehetetlen be nem látnia, hogy noha ma is hatalmas és a hatalom polczán ül, ő már úgy erkölcsileg, mint politikailag bukott ember.

Lehetetlen be nem látnia, hogy előtte csak két ut áll: vagy a végleges elsülyedés; vagy a törekvés a rehabilitációra.

*

Vagy lehetetlen neki már a rehabilitáció? — még akkor is, ha igazán és őszintén törekszik erre?

Ne hitesse el ezt önmagával!

Még ha lehetetlen is, még akkor is jobb törekedni reá, mint lemondani róla.

Ha nem tudja magából kiirtani a hatalomvágy démoni szenvedélyét, támadjon föl nemes alakjában és legyen neki ambíciója uralkodni önmaga felett!

Ha eddigi hazát rontó szédelgéseit folytonos ellentmondásokba keverték, tetézzék ezen ellentmondásokat azzal, hogy — javuljon meg!

A ki eddig érdemtelen szerencséje által emelkedett, emelkedjék szerencséje fölé: és higgye meg, ez lesz a legnagyobb szerencséje!

Higgye el, hogy el lehet nélküle a Hazá. És menjen — h a z a.

*

Hisz oly szép, s oly igaz az, a mit Hamlet mond az édes anyjának:

»Mutass erényt, ha nincs is. A szokás
— E szörny, ez ördög, mely öntudatát
Elnyeli tetteinknek, — angyal ebben:
Hogy a szép s jó foglalkozásra is
Oly mezt, ruhát ad, mely tággá viselve
Ráillik épen. Türtőzzél ma éjjel;
S a holnap éji megtartózkodás
Könnyebb leend; még könnyebb azután;
Mert képes a természet bélyegét
Kicsereálni mintegy a szokás, lebirni
Az ördögöt, vagy csuda hatalommal
Kidobni!«

*

Ne várja meg Tisza Kálmán, míg végzetessége oda sodorja, a hova sodorta az Teleki Mihályt!

Ne várja meg, míg beteljesül az a jövődőlés, melyet, ellenzéki vezér korában, egy elvtársa, (ki azonban megismervén őt, elhagyta őt) mondott neki:

»El fogod érni célodat; sokáig fogsz uralkodni; de utoljára is bottal fognak elkergetni, és záp tojással meghajigálni!«

*

Gondolja meg, hogy a nemzetcsalást nem lehet sokáig folytatni büntetlenül. Gondolja meg, hogy a

büntetés már is itt van! — mert hogy a hatalmat megtarthassa, kénytelen folyvást csalni a nemzetet!

Gondolja magát csak egy órára abba a helyzetbe, hogy megmondja a nemzetnek a kormány-politikáról az igazságot: mit gondol, nem nyílnának-e föl a vakok szemei, s nem lennének-e hősök a gyávákból is?

Gondolja meg, hogy nem lehet célja semmiféle politikának, hogy a házban minden valódi tehetséget tétlenségre kárhoztasson, és maga is ne tegyen semmit. — Vagy ha tesz valamit, mindig rosszat tegyen.

*

Nem mondhatja többé Tisza Kálmán, hogy nincs párt, mely ő utána átvehesse a kormányt.

Mert itt van az »egyesült ellenzék.«

Számra, képességre egyaránt kormányképes.

Se pártot támogatja a nemzetnek ama »erényes kisebbsége,« mely mindig meg van; önkénytelenül támad; nem tartozik egy párthoz sem: mert minden pártot támogat, ha jót tesz! és minden pártot elhagy, ha rosszat cselekszik.

Az »egyesült ellenzék« van hivatva — ha csak részben is, mert egészben csak hosszú idők múltával lehetséges, — jóvá tenni mindazt, a mit a Tisza-Andrássy aera vétkezett.

Ne gátolja Tisza Kálmán, hogy e párt mindazt jóvátehesse. Ne hívja ki a végzetet s átáni harcra. Ne várja, míg megmozdul ellene a birnámi erdő.

*

Mert meg fog mozdulni.

Hiába gúnyolja a kormánypárti sajtó az egyesült ellenzéket; gúnyolja, hogy heterogén elemekből áll, (noha sokkal homogénebb a kormánypártnál,) gúnyolja

programmja miatt, mely a nemzetben nem tett hatást: az egyesült ellenzék mégis terjedni és hatalmasodni fog. És a mily mértékben terjedni és hatalmasodni fog az egyesült ellenzék, oly mértékben fognak elmosódni ama velleitások, melyeknek titkosármánykodásai és féltékenykedései ma még csak a Tisza Kálmán positióját erősítik.

És csalatkozni fognak kalkulusaikban mind ön Tisza ur, mind pedig azok, a kik támogatják önt, míg keresztül viszi a kiegyezést, s meg akarják buktatni akkor, ha a magyar kormánynak tiz esztendeig nem lesz több baja Austriával.

*

Csalatkozni fognak kalkulusaikban mind a ketten. Mert a praetoriánus császárválasztások korszaka lejárt!

Azok a férfiak, a kikben hazafiság és erkölcsi bátorság volt, hogy nyílt oppositíóba lépjenek ön ellen, végig fogják küzdeni a harczot, és nem fogja őket elkeseríteni a rágalom, nem fogja őket megfélemlíteni a hatalom, és nem fogja őket viszályba keverni az ármány.

*

Az »egyesült ellenzék« meg fogja találni az utat a magyar nemzet volt deák-párti elemeihez.

Azon elemekhez, melyek az országban ma is kormányképesek.

Azon elemekhez, melyeket a balközépi ázsiai elemek leszoritottak a küzdtérről, és durván terrorizáltak.

És ha valamiben, hát ezekben van a jövő garantiája. Csak ez lehet a talaj, melyben az ország szükségletei megfogamzhatnak, hogy életerős sarjadékot hajthassanak.

Ezekben van az értelem, a szorgalom, és a nemzetiség »európai« fogalma.

Csak ezek magyarok — orientalismus nélkül.

Ezek magyarosítanak, mert rokonszenvet és tiszteletet ébresztenek.

És ezen elemek sohasem fogadták el vezérüknek önt Tisza Kálmán!

*

Csak egyórára támadjon fel önben az objectivitás, és mint néző, s nem mint cselekvő tekintsen ön ellenzéki és kormány-férfit multjára. S ez az egy órai áttekintés elég lesz, hogy megsemmisüljön önmaga előtt, mint a Sphinx — ha meg van fejtve.

És szégyelné ön szerencsáját, mely érdemetlenül szolgálta önt. Megátkozná sikereit, melyek bűnbe kergeték önt. Meggyölné azokat, kik hízésgéikkel veszik körül önt, csak hogy hatalmában osztozzanak. Látná, hogy ön körül csupán a szellemi impotentia sereglett. És talán kivetkőznék — öröklött természetéből.

* * *

És elvonulna!

És nem lehetetlen, hogy ezáltal majdan megtalálná ön a rehabilitációt!

Mert ha önnek bűneit nem lehet menteni, ha engedi azokat jóvátenni mások által, el lehet — felejteni!

El lehet felejteni, ha meggyőződik mindenki arról, hogy ön azokat — nem felejtette el!

* * *

És mindazon tapasztalások, melyek eddig értéktelenek voltak önre, — a magány és objectivitás perczeiben világosságot önthetnek az ön sötét szívébe!

A tapasztalásokat követheti az okulás. És lehet idő, mikor a nemzet újra hívni fogja önt, hogy az ön okulásainak hasznát vegye.

És ön, a ki elment mint Saul: úgy jöhetne vissza mint Pál.

* * *

Ha pedig nem vonul el, ha nem akar kibontakozni végzetes bűneinek kigyó gyűrűjéből: akkor sátáni harcra hívja ki a sorsot, és önnek bukása bizonyos.

Mert, mint Buckley contemplálta az emberiség történetéből, — »a gonosz hatalma mindig csak ideiglenes; a jó és igaz győzelme mindig kikerülhetetlen.«

És akkor tudja, miként fog önről szólni az utókor?

Ugy a mint a nagy amerikai költő, John Dorgan*) megénekelte a bűnös államférfiut:

*

Marad e neve a világba
Csodált, félt? Vagy elvész vele?
Kinek meddő volt a nagysága,
Ki mást törvényt nem ismerek,
Öngőgjeért csak! s mit lángész ada
Hatalmát, mely királyokéval ért,
Nyomorultan bocsátá áruba,
Hirnév, s Uralomért!

Nem! a kisebb rossz veszzen el!
Ő élni fog! nagy lelke lángja
(Sötét láng!) örök éltet érdemel,
S nem borulhat homályba.

*) Az itt közlött költeményt Szász Károly fordította magyarra

Mint büne halhatlan vala,
Halhatlanul is bünhődjék!
Ily bűnnek a sír szent fala
Ne legyen menedék.

Minden gonoszért a mit tön,
A jóért mit meg nem teve;
A dicsőségért, melyen rémitön
Égő foltott hagyott neve:
Köpjön a költő énekének
Dühében rája lángot;
És szólaljon meg a történet,
És szava legyen átok!«
